

نقش باورهای دینی در ایجاد انگیزه تحصیلی

زری منصوری^۱

لیلا ورسه^۲

فریبا طارمی^۳

چکیده

تحصیل فرآیندی است که به دوره‌ی خاصی از زندگی، که از دوران کودکی تا بزرگسالی تعریف شده، معطوف می‌شود. با چنین تعریفی که از تحصیل شد، مشخص می‌گردد که این دوران نقش تعیین‌کننده‌ای در موفقیت و رسیدن به اهداف را در زندگی دارد. بدین معنا که فرد با رعایت مبانی دینی، توجه به الگوهای دینی، و انتخاب مولفه‌های دینی مناسب، زمینه و بستر امنی را برای رسیدن به اهداف خود را فراهم می‌کند. و این چنین آینده‌ی خود را تضمین می‌کند. هدف از این پژوهش تعیین نقش باورهای دینی در رابطه با تحصیل است که نشان می‌دهد باورهای دینی می‌تواند انگیزه فرد به تحصیل را بالا برده و منجر به یک فرآیند ایده‌آل در زندگی فرد شود و نهایتاً مسیر موفقیت را هموار می‌کند. لذا نتایج این پژوهش نشان می‌دهد فرد در طی این مسیر به واسطه‌ی وجود برخی مولفه‌ها و احکام، زمینه‌ی برخی از شاخصه‌ها را در زندگی از جمله مدیریت صحیح برنامه‌های زندگی، داشتن روحیه امیداری، جامعه‌پذیری درست و نهایتاً عاملیت موثر را ایجاد می‌کند.

کلید واژه‌ها: باور، دین، انگیزه، تحصیل.

^۱ . طلبه سطح ۲ مدرسه ایمانیه تاکستان، کارشناسی روانشناسی عمومی

^۲ . طلبه پایه پنجم، سطح ۲ - مدرسه علمیه ایمانیه

^۳ . طلبه پایه پنجم، سطح ۲ - مدرسه علمیه ایمانیه

تحصیل فرآیندی است که انسان طی مراحل از کودکی تا بزرگسالی به دنبال کسب معلومات می رود. و با یادگیری و کسب علوم مختلف باعث رشد فکری و عقلی و... در خود می شوند. و نیز با پشت سر گذاشتن مراحل پایین تر یادگیری پا به مراحل بالا تر می گذارند، برای اینکه بتواند با موفقیت این مراحل را پشت سر بگذارد به یک نیرو و موتور محرکه ای نیاز دارد تا بتواند بوسیله ی آن، در رسیدن به اهداف خود موفق باشد و همین نیروی هدفمند، عاملی است تا انسان میل به کار و تلاش داشته باشد و او را موظف کند تا بدون اینکه اجباری در کار خود ببیند برای رسیدن به اهداف خود تلاش کند و دچار ضعف اراده نشود. این عامل همان انگیزه در انسان است که انسان را بسوی انجام کار هدفمند هدایت و جهت دهی می کند. باور دینی، اعتقاد به یک واقعیت فرا طبیعی است که زمینه شکل گیری تعلق شخص را به یک منبع متعالی هموار می کند و به رفتار آدمی معنا می بخشد. رفتارهایی همچون توکل به خداوند، عبادت و نماز که موجب امید و تشویق و نگرش مثبت به زندگی فرد و نهایتاً موجب آرامش روانی در آدمی می شود و همین داشتن معنا و هدف در زندگی و اعتقاد به اینکه تلاشهای او بیهوده نبوده، باعث ایجاد انگیزه در فرد می شود. پس داشتن باورهای دینی و اعتقادی عنصر مهمی است که در ایجاد انگیزه در فرد نقش مهمی دارد. یعنی انسان با داشتن باور های عمیق دینی و اینکه باور داشته باشد که هیچ چیز در جهان از روی عبث خلق نشده و به حال خود رها نخواهد شد، باعث ایجاد انگیزه مضاعف در وی می شود. حال سوال پیش می آید که آیا همین باور های دینی و داشتن ایمان به خداوند و توکل به او می تواند به بالا بردن انگیزه تحصیلی در دانش آموزان منجر شود؟ آیا در این برهه از زمان که دشمن تمام امکانات و نیروی خود را بکار گرفته تا دانش آموزان را بی انگیزه کند، تقویت باورهای دینی می تواند راه گشا و حلال مشکلات آنان باشد؟ در این مقاله ما سعی کردیم تا این موضوع را از نگاه قرآن و روانشناسی و با ابزار کتابخانه ای مورد بررسی قرار دهیم. با مشاهده ی عدم علاقه و انگیزه و نیز شکایات اولیا در باب عدم تمرکز فرزندان شان به دروس و نداشتن علاقه به پیشرفت در دانش آموزان که این امر باعث به خطر افتادن آینده ی دانش آموزان خواهد شد، این ضرورت و اهمیت را ایجاد کرد که با بررسی عواملی که باعث کاهش انگیزه در آنان شده و نیز نقش باور های دینی در ایجاد و تقویت انگیزه مورد بررسی و تحقیق قرار بگیرد.

مطالعات پیشین در مقاله ای که نقش باور به مهدویت در معنا بخشی در زندگی فردی (نوشته ی احمد مفتاح /ناصر محمدی) را مورد تحقیق قرار می دهد، آمده در زندگی هدفدار هر فردی اولاً باید این فرد، هدف یا اهداف اسلامی داشته باشد ثانیاً این اهداف در زندگی باید از ارزش مثبتی برخوردار باشد، ثالثاً هر انسانی باید رغبت و اشتیاق در پی بدست آوردن اهداف در زندگی را دارا باشد. خدایی شدن و نیل و رسیدن انسان به خداوند، تمام چیزی آن چیزی است که از دیدگاه اسلام همان معنای واقعی زندگی یک انسان است.

و نیز در مقاله ای دیگر تحت عنوان نقش باز دارندگی باور دینی در گرایش دختران دانش آموز به فرار از مدرسه (نوشته ی اکبر علیوردی نیا /فاطمه عیسی پور)، آمده که اگر باورهای دینی در افراد به نحو احسن نهادینه شوند تحمل سختی ها و مشکلات برای فرد آسان شده و لذا این باور ها هستند که نگرش افراد را به جامعه و اطرافیان خود تغییر داده و باعث پذیرش اصول دینی و قوانین مربوط این باور ها شوند.

مفهوم شناسی

باور: در لغت به معنای تصدیق سخن، قبول داشتن آمده است.^۱

این واژه از اصطلاحات مربوط به حوزه ی روان شناسی اجتماعی است و در یک تعریف ساده و رسا ، «باورها و عقیده «اندیشه ها یی هستند که فرد به درستی و حقانیت آنها اعتقاد دارد.^۲

پس باور به مجموعه دیده ها، یعنی موضوعات، اتفاقات و رویدادهایی که از طریق مشاهده کردن برای ما درک پذیر شده اندو در اثرهمین درک پذیری است که فرآیند پذیرش برای ما صورت می پذیرد. شنیده ها، مجموعه مکالمات، روایات، اخبار، داستانها و تجارب صادق یا کاذب افرادکه توسط ما مورد پذیرش واقع می شوند. گاهی این باور ها بسیار قدرتمند هستند به نحوی که بینش، نگرش، نوع نگاه و حتی زاویه ی دید ما را به جهان هستی ترسیم می کند.

^۱. دهخدا، لغت نامه دهخدا

^۲. پارسا، زمینه روانشناسی نوین، ص ۳۱۲

دین: واژه دین در فرهنگ لغات مترادف با کلماتی چون: حکم و قضا، رسم و عادت و شریعت و مذهب و همبستگی و... آمده است.^۱

معنای اصطلاحی واژه دین؛ در دیدگاه اندیشمندان اسلامی، گاهی به معنای مکتب و گاهی به معنای دینداری تعریف شده است و نیز دین از نظر آنان عبارت است از مجموع عقاید، اخلاق، قوانین و مقرراتی که برای اداره امور جامعه ی انسانی و پرورش انسان ها می باشد و دربردارنده ی اصول علمی و سنن و قوانین عملی که برگزیدن و عمل کردن به آنها تضمین کننده ی سعادت حقیقی انسانهاست.^۲

دین از نظر برخی، شامل فعالیت های عملی انسان است که در ارتباط با آنچه که مقدس و الهی به شمار می رود، شکل می گیرد. دین به معنای زندگی بشر در رابطه به فوق بشریش می باشد، یعنی رابطه ی او با قدرتی که او به آن احساس وابستگی می کند، صاحب اختیاری که او خود را در برابر آن مسئول می بیند و وجود عینی که خود را قادر به ارتباط با آن می داند.^۳

انگیزه: انگیزه در لغت به معنای سبب و باعث چیزها و علت است.^۴

«انگیزه» از کلمه ی لاتین "movere motivation" گرفته است.

در اصطلاح کلمه ی به معنی (حرکت کردن) انگیزه به همه ی عواملی مربوط می شود که باعث بروز رفتار های خاصی در فرد می شود که این رفتار را در مسیر خاصی هدایت می کند و برای دستیابی به هدف خاصی آن ها را حفظ می کند. پس واژه ی انگیزه در اصطلاح به معنای آمال، نیازها، آرزو ها و آنچه را که انسان می خواهد یا نیرویی است که در درون افراد در حال حرکت است.^۵

تحصیل در لغت: به معنای به دست آوردن و دانش آموختن و کسب است.^۶

^۱ . لغت نامه دهخدا ص ۵۷۳-۵۷۴

^۲ . طباطبائی، المیزان، ج ۱۰ ص ۱۹۳

^۳ . ادیان زنده جهان، ص ۲۳

^۴ . لغت نامه دهخدا

^۵ . معنای اصطلاحی ویکی روان ۱۱/۳/۱۴۰۱

^۶ . فرهنگ معین

در اصطلاح: روندی است که در طول زندگی بشر روی می دهد و به مرور باعث افزایش آگاهی و اطلاعات وی می شود لذا تحصیل یعنی فراگیری و یادگیری علوم در زندگی بشر است تا بدین وسیله سطح شعور و درک انسان بالاتر رفته و جایگاه و ارزش انسان ارتقا یابد و باعث پیشرفت شده و چشم اندازهای بهتری از کسب علوم در زندگی را به فرد می نمایاند.

نقش باور های دینی در ایجاد انگیزه تحصیلی

۱- مدیریت برنامه های زندگی

مدیریت از جمله مفاهیم کلیدی در ایجاد انگیزه به شمار می رود، و این تعبیر نقش مهمی در ایجاد انگیزه دارد. مدیریت یعنی استفاده ی درست از منابع و امکانات برای رسیدن به اهداف خاصی است. هدف از مدیریت برنامه های زندگی این است که انسان با مدیریت و برنامه ریزی، تقسیم کار کرد و بازدهی و بهره وری بیشتری از زمان و امکانات داشته باشد.

در مکاتب غربی مدیریت، رسیدن به هدف های مادی در خدمت انسان است ولی قرآن کریم مدیریت را ابزاری برای حاکم کردن ارزش ها در جامعه می داند. در این گونه مکاتب، رسیدن به ریاست مدیریت، هدف است و افراد گاهی برای بدست آوردن این هدف به شدت تلاش می کنند لذا در این گونه مکاتب عامل معنویت و اهداف الهی مطرح نبوده و برنامه ریزی و مدیریت را برای «بهره وری بیشتر» نه اهداف عالی انسانی می خواهند.^۱

همچنین در اینگونه مکاتب که از ادبیات و فلسفه اومانیستی متأثر است؛ کارکردهای مدیریت انسانی در حد جبران خدمت انسانی و تامین نیازهای معیشتی تنزل یافته است. اما در فلسفه ی اسلامی این مدیریت با رویکرد انسان خلیفه الهی در زمین، باعث رشد و تکامل دنیوی و اخروی انسان ها شده است.^۲

^۱ . نقش باورهای دینی در مدیریت /ملاکاطمی/۱۳۸۸/فصلنامه قرآن و علم/دوره ۳/شماره ۴

^۲ . بررسی اثرا حساس عدالت سازمانی بر رابطه بین رویکرد راهبردی در نظام نگهداری منابع انسانی ئ تعهد سازمانی کارکنان/مهران شمس اذر/برزو فرهی/محمد ابراهیمسنجقی/۱۳۹۹/شماره ۱

است که خداوند او را به جهازی مجهز کرده تا بتواند علم نافع را کسب کند و بوسیله ی ایمان و عمل صالح بالا برود. حال این وظیفه‌ی انسان است که بااراده و اختیار خود مسیر عبودیت را طی کرده و عاملیت مطلوبی در جامعه داشته باشد و به زبان ساده‌تر در جامعه نقش موثری را در جهت کمک به بهبود وضعیت جامعه ایفا کند. و در نتیجه می‌توان گفت که تحصیل نقش بسیار مهمی در تقویت این حس دارد. تحصیل نه تنها دانش و مهارت افراد را افزایش می‌دهد بلکه به افراد این توانایی را می‌دهد که در جامعه بتوانند افراد موثری باشند و در جهت برطرف کردن مشکلات و مسایل جامعه و رساندن جامعه به وضعیت آرمانی و مطلوب قدم بردارند.

۶- انگیزه ی پیشرفت

امروزه انگیزه‌ی^۱ پیشرفت از شاخه های توسعه ی جوامع به حساب می آید. بدین معنا که فرد با در نظر گرفتن توانایی ها خودو با توجه به اهدافی که دارد، خود را به چالش کشیده تا بهترین عملکرد را از خود به نمایش بگذارد.

فان و زانگ (۲۰۰۹) معتقدند که انگیزه ی پیشرفت تمایل و گرایش افراد به کوشش و تلاش برای دستیابی و رسیدن به موفقیت در یک هدف پسندیده و خوش آیند می باشد. انگیزه ی پیشرفت یکی از انگیزه های مهم و اجتماعی و یکی از ویژگی‌های شخصیتی هر فرد است که بین افراد از این لحاظ قضاوت وجود دارد. وبر اساس آن می‌توان رفتارهای خاصی را پیش‌بینی کرد. هنری موری انگیزه ی پیشرفت را این گونه تعریف می‌کند: «به نتیجه رساندن کار دشوار، دست کاری یا سازمان دادن اشیا.»

بنابراین انگیزه‌ی پیشرفت گرایشی است برای ارزیابی همه جانبه ی عملکرد خود یا توجه به عالی ترین معیار هاو تلاش ها برای موفقیت در عملکرد و برخورداری از لذتی که با موفقیت در عملکرد همراه است. وی انگیزه‌ی پیشرفت را ساقی برای پیشی گرفتن بر دیگران، دستیابی به پیشرفت با توجه به ملاک‌های مشخص و تلاش جهت کسب موفقیت می داند و معتقد است که کسی که دارای انگیزه‌ی پیشرفت است، این تمایل را دارد که کارش را به خوبی انجام دهد. در تعریف دیگری که از انگیزه ی پیشرفت آمده؛ گیج و برلایندر

^۱ . یزدان پناه، بهیان، جهانبخش، بررسی جامعه شناختی تاثیر سرمایه فرهنگی و ابعاد آن بر مقبولیت اجتماعی، ص

معتقدند که انگیزه‌ی پیشرفت عبارت از شوق و علاقه به موفقیت در کلیه زمینه‌ها، فعالیت‌ی خاص و برتری جستن در کارها می‌دانند.^۱

دین مبین اسلام همواره انسانها را به سوی کمال و پیشرفت فراخوانده است. امیرالمؤمنین (علیه السلام) می‌فرماید: «مَنْ اعتَدَلَ يَوْمَهُ فَهُوَ مَغْبُونٌ...»^۲...هرکسی دو روزش یکسان باشد زیان کرده‌است. امام‌صادق (علیه السلام) فرمودند: «آن کس که پیشرفت را در خود نبیند، به نقصان نزدیک است و هر که به نقصان نزدیکتر باشد، مرگ برایش از زندگی بهتر است.»^۳ پس می‌توان این نتیجه را گرفت که انگیزه‌ی پیشرفت رابطه‌ی تنگاتنگی با تحصیل و کسب علم دارد و می‌توان گفت که موتور اصلی پیشرفت همان تحصیل است، چرا که فرد با هدف‌گذاری تحصیلی، تلاش و پشتکار در درس خواندن، تمرکز و نظم‌دهی به زمان و اشتیاقی که به یادگیری دارد باعث ایجاد انگیزه در فرد می‌شود و بر این اساس فرد با توجه به میزان توانایی‌های خود دست به تلاش می‌زند.

نتیجه‌گیری

همانطور که بیان شد مادر این مقاله در تلاش بودیم تا رابطه‌ی باورهای دینی در ارتقای کیفیت تحصیلی را مشخص کنیم. بدین معنا که با ارایه‌ی تعریف دقیق تر از واژه‌ی دین، انگیزه و تحصیل در صدد جواب دادن به سوال شدیم که برای ارتقای کیفیت تحصیلی فرد و ایجاد انگیزه درونی، باورهای دینی چه مقدار موثر واقع می‌شوند؟ اعتقاد به اینکه در عالم هستی نظام تکوین با نظام تشریع هماهنگ بوده و اگر فردی در راستای این نظام، به درستی حرکت کرده و به ارزشها و احکام و قوانین آن معتقد بوده و بدان عمل کند و بداند همین اعتقاد به نظام تشریع در پیشبرد اهدافی که مطلوب و مورد رضایت خداوند بوده دست یابد، احساس خوشایندی نسبت به آن خواهد داشت.

^۱. زارع، محمدزاده، نقش صفات شخصیتی در پیش بینی انگیزه‌ی پیشرفت دانشجویان، ص

^۲. صدوق، من لا یحضره الفقیه، ج ۴، ص ۳۸۱

^۳. مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۴، ص ۲۳۸

شاخصه هایی چون مدیریت بهتر زندگی که در زیر سایه ی دین، دارای مبادی و دیدگاهها و رهنمود های ویژه ای است که مسیر برنامه ریزی درست و بکار گیری مهارتها را فراهم می کند، و نیز شاخصه ی جامعه پذیری که فرد با تکیه به مبانی دینی، با هنجار ها و ارزشهایی که مورد تایید جامعه می باشند، در راه تکامل قدم برداشته و در جامعه به گونه ای جامعه پذیر می شود که در طی مراحل یادگیری، الگوی نظام توحیدی را مد نظر قرار می دهد. و همچنین شاخصه امیدواری که شاهراه موفقیت است و فرداگر بدان ملزم باشد در برخورد با موانع، انگیزه ی خود را از دست نداده و هرگاه در امری شکست بخورد، این روحیه ی امیدواری درونی باعث می شود از شکستی که خورده درس بگیرد و به فکر تحلیل و سازماندهی مجدد اهداف خود باشد. و نیز شاخصه ی مقبولیت که فرد با رعایت الزامات و فاکتور های اخلاقی و دینی در ارتقای محبوبیت و وجاهت خود قدم بردارد و پله های ترقی را یکی پس از دیگری طی کند. و در مرحله ی بعد که با ایفای نقش موثر و ایجاد رابطه مثبت با دیگر افراد جامعه عاملیت خود را تثبیت می کند. و در آخر به مرحله ای می رسد که فرد با انگیزه ی مضاعف در تحقق جامعه ی آرمانی تلاش می کند و نهایتاً اینکه انسان در زیر سایه ی باور های عمیق دینی و آگاهی نسبت به این مسیله که خداوند هیچگاه او را به حال خود وانمی گذارد، باعث ایجاد جهان بینی توحیدی درونی در وی می شود که همین امر تمام اعمال و اهداف وی را تحت تاثیر قرار می دهد و ساختار ذهنی وی را بهبود می بخشد.

منابع

قرآن کریم

نهج البلاغه

- ۱- آمدی، عبدالواحد، غررالحکم و دررالکلم، مترجم: سید هاشم الحسینی محلاتی، قم: انتشارات دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۶۶ه ش.
- ۲- ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ج ۱۴، قم: انتشارات دارالحدیث، چاپ سوم، ۱۳۷۷ه ش.
- ۳- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه ی دهخدا
- ۴- طباطبایی، سید محمد حسین. المیزان. ج ۴. علامه طباطبایی. ۱۳۶۳
- ۵- معین، محمد؛ فرهنگ فارسی معین، ۱۳۷۶، تهران: انتشارات امیرکبیر، ص ۵۸۴
- ۶- مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، بیروت: انتشارات موسسه الوفا، چاپ پنجم، (۱۴۰۴ق).

- ۷- ادیان زنده ی جهان
- ۸- نظریه امید، اسنایدر
- ۹- پارسا، محمد؛ زمینه ی روان شناسی نوین ، تهران ، بعثت ۱۳۸۳، چاپ بیستم، ص ۳۱۲
- ۱۰- فرهی بوزجانی، برزو، سنجقی، محمد ابراهیم؛ بررسی اثر احساس عدالت سازمانی بر رابطه ی رویکرد راهبردی در نظام نگهداری منابع انسانی و تعهد سازمانی کارکنان، ۱۳۹۰، شماره ۱
- ۱۱- نعمتی، محمد علی؛ مدیریت با زیر ساخت های فرهنگی و ارزش های اسلامی، نشر پاییز و زمستان، ۱۳۸۲، ص ۱۹۴
- ۱۲- آخوندی، محمد باقر؛ مقدمه ای بر جامعه پذیری دینی در تفاسیر قرآن
- ۱۳- خیری، حسن، بصیرت، محمد یاسین؛ جامعه پذیری در نظام اجتماعی قرآن
- ۱۴- خرمایی، فرهاد، کمری، سامان؛ ساخت و بررسی ویژگی های روانسنجی مقیاس امید به تحصیل ۱۳۹۵
- ۱۵- انصاری، مریم میر شاه جعفری، سید ابراهیم؛ تاملی بر سازوکار ایمان در زندگی و تاثیر آن بر سلامت روان، ۱۳۸۹، ص ۱۲۴
- ۱۶- بهاری، فرشاد؛ ۱۳۹۰، مبانی امید و امید درمانی، راهنمای امید آفرینی، تهران، نشر دانژه
- ۱۷- عبادی، بناب، خدایاری فرد، باقر، شکوهی یکتا، محمد؛ رابطه توکل به خدا با اضطراب و صبر و امیدواری در شرایط ناگوار، مجموعه مقالات نقش دین در بهداشت روان، جلد ۱، قم، دفتر نشر معارف
- ۱۸- احمری، حسین، غلامحسین نژاد، مریم؛ تاثیر امیدواری به خدا در سعادت دنیوی و اخروی فرد و عوامل دستیابی به آن
- ۱۹- فرنوش، محمد، جمشیدی، محمد علی، امینی، محمد حسین؛ بررسی تطبیقی سازه امید در روانشناسی اسلامی و روانشناسی کلاسیک
- ۲۰- یزدان پناه، رویا، بهبهان، شاپور، جهانبخش، اسماعیل؛ بررسی جامعه شناختی تاثیر سرمایه های فرهنگی و ابعاد آن بر مقبولیت اجتماعی
- ۲۱- ادیبی، حسین، انصاری، عبدالمعبود؛ نظریه های جامعه شناختی
- ۲۲- غفاری، هادی، نظری، فاطمه؛ بررسی مقبولیت عام در اصل ۱۰۷ قانون اسلامی ۱۳۹۹

- ۲۳- مهدوی، سیده عاطفه، دهستانی، مهدی، پسندیده، محمدمهدی؛ اثربخشی آموزش مهارت های خود مدیریتی بر رفتار قلدری و مقبولیت اجتماعی پسران دانش آموز زندانی
- ۲۴- حاجیلو، نادر، فلاحی، وحید، احمدی، شیرین، باقر زاده، پروین؛ نقش حس عاملیت و ویژگی های انحرافی شخصیت در پیش بینی گرایش به اعتیاد در دانش آموزان مقطع دوم متوسطه
- ۲۵- اسودزاده، فاطمه، صفرزاده، سحر، همایی، رضوان؛ نقش میانجیگری حس عاملیت در تبیین اثر نگرش به زمان و امید به اشتغال بر کیفیت زندگی دانش آموختگان کم بینا و نابینا
- ۲۶- ویکی روان ۱۴۰۳/۰۳/۱۱ wiki ravan